

ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ПОНЯТТЯ ПУБЛІЧНОЇ ОСОБИ (НА ОСНОВІ ПРАКТИКИ ВЕРХОВНОГО СУДУ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ)

У статті розглянуто питання правової природи поняття публічної особи. На основі судової практики Верховного суду Сполучених Штатів Америки визначено коло осіб, які належать до публічних. Зосереджено увагу на відокремленні понять «загальна публічна особа», «відносно публічна особа» та «особи, визнані публічними поза власною волею». Здійснено аналіз судової практики та законодавства України з цього питання.

Ключові слова: публічна особа; політик; державний діяч; суддя; особа, яка є учасником публічної дискусії; особа, яка підозрюється у вчиненні злочину, що привертає увагу суспільства; особи, які мають усезагальну славу і вплив; Верховний суд США.

Кожна людина має право на приватне життя, право на свободу вільно виражати свої погляди, право на особисту недоторканність, незалежно від того, чи є вона приватною, чи публічною особою. Утім, потрібно розрізняти ці поняття, оскільки захист прав цих осіб не є однаковим.

«Публічні особи – це ті, хто перебуває на слуху та на виду у публіки, і таким чином частина їхнього особистого життя стає публічною, хоча це не стосується всіх подробиць життя» [1]. Проте таке загальне визначення цього поняття не дає нам можливості окреслити ту категорію осіб, яка належить до кола публічних.

Уперше поняття «публічна особа» було розроблено в судовій практиці США. На рівні Верховного суду США у спільному рішенні в справах «Кьортіс проти Баттса» та «Асошіейтід Прес проти Уолкера» було визначено термін «публічна особа».

Ці справи стосувалися публікації щодо визначення особи, яка була активним учасником політичної конфронтації в питанні сегрегації, та тренера з атлетики Університету Джорджії, США. Основним питанням при розгляді цих справ стало розв'язання проблеми, котра стосувалася зрівняння статусу позивачів зі статусом державних службовців у справах про дифамацію, і, відповідно, чи можна застосувати правило, яке було сформульоване при вирішенні справи «Нью-Йорк Таймс проти Саллівана», котре полягало в такому: позивач повинен довести, що відповідач знав про неправдивість своїх тверджень про позивача або ставився до їхньої неправдивості байдуже [2]. Верховний суд США у своєму рішенні вказав, що п. Уолкер як особа, котра завдяки своїй цілеспрямованій діяльності

опинилася в епіцентрі важливих суспільних подій, та п. Баттс як особа, що в силу свого становища є добре відомою як тренер у відповідних колах, є публічними особами. Оскільки на момент здійснення публікації про них вони викликали постійний незалежний публічний інтерес, а також мали достатній доступ до засобів контраргументації для того, щоб показати через дискусію неправдивість і помилковість дифамаційних висловлювань, ВС США визнав за потрібне поширити правило, сформульоване для державних службовців у справі «Нью-Йорк Таймс проти Саллівана», і на публічних осіб [3].

Після рішення в справах «Кьортіс проти Баттса» та «Асошіейтід Прес проти Уолкера» концепцію «публічної особи» було розвинено в рішенні Верховного суду США в справі «Герц проти Роберта Велча».

Також цікавими є міркування судді лорда Діплога в рішенні в справі «Сілкін проти Бівербрук Ньюспейперс Лтд», у якому було зазначено таке: «Придивімося уважніше до того способу, в який право врівноважує права публічного діяча, з одного боку, та права громадськості – з другого у справах, що стосуються свободи вираження. Насамперед, кожна людина – публічний діяч або пересічний громадянин – має право вимагати, щоб неправдиві відомості про неї не поширювались. Це означає, що ніхто не має права робити заяви про факти, що стосуються такої особи, які є неправдивими і такими, що сприяють її безчестю, тобто намагаються принизити цю особу в очах законослухняних громадян» [4]. Лорд Діплок застосував термін «*publicman*», який, на його думку, включає ширше коло осіб, ніж «політичний чи публічний діяч». Він вважає, що цей

термін має охопити всіх тих осіб, які якимось чином стали відомими громадськості, незалежно від сфери, в якій вони діють, за аналогією з концепцією «публічної фігури» в конституційному праві США [5, с. 139].

Отже, Верховний суд США вказав, що можна виокремити три типи публічних осіб: 1) особи, що поставили себе в центр певної публічної дискусії з метою впливу на розв'язання обговорюваних питань і стали такими, що визнаються публічними особами для обмеженого кола питань (відносно публічні особи – *limited purpose public figures*); 2) особи, що здобули славу, сприйняли ролі і займають позиції такої переконливої сили і впливу, що визнаються публічними особами для всіх цілей і в усіх контекстах; 3) особи, що стали публічними без цілеспрямованої діяльності з їхнього боку через участь у резонансній події [6].

Таким чином, виходячи з практики суду США, можна розрізнити три види публічних осіб: загальні публічні особи, відносно публічні особи та особи, що стали публічними поза своєю волею.

Особа є публічною для всіх цілей і в усіх контекстах – загальна публічна особа, коли вона є знаменитістю, її ім'я перебуває на слуху в інших і є повсякденним словом, а за її ідеями і вчинками суспільство стежить з великим інтересом. При визначенні, чи є особа загальною публічною, потрібно брати до уваги статистичні дослідження, що стосуються впізнавання імені позивача; попередню інформацію про позивача в пресі, чи уникав позивач уваги суспільства і чи увінчался це успіхом; чи передбачав він ризик завдання шкоди його репутації і чи має він доступ до засобів масової інформації для спростування неправдивої інформації, що була поширена про нього, або для відповіді на неї; чи змінили або переоцінили інші особи свої думки і вчинки під впливом діяльності позивача [7].

Утім, загальні публічні особи є рідкісним явищем, оскільки здебільшого особа стає публічною тоді, коли залучається до публічної дискусії, де вона набуває спеціальної важливості у вирішенні певних питань – відносно публічна особа [6].

Для визначення, чи є особа відносно публічною, потрібно виходити з таких критеріїв: чи відбувалася публічна дискусія, чи відігравав позивач у ній достатньо центральну роль і чи оспорювані висловлювання стосувалися залучення позивача до дискусії [8].

Публічна дискусія не є просто справою інтересу суспільства, це має бути реальний диспут, результат якого значним чином вплине на громадськість чи її сегмент [7]. По суті, приватні проблеми та розбіжності не можуть вважатися

публічними дискусіями тільки тому, що вони привертають увагу суспільства [9]. Дискусії є публічними, якщо їхній результат відчують особи, які не є їх прямими учасниками [7].

Позивач має набути спеціальної важливості в дебатах. Звичайної чи непрямой участі в них недостатньо. Позивач повинен або цілеспрямовано намагатися вплинути на результат дебатів, або в силу його позиції в дебатах реалістично розглядатися як такий. При визначенні цього суд повинен оцінити попередню поведінку позивача, масштаб його повідомлень у пресі, реакцію суспільства на його поведінку і висловлювання [7, п. 25]. Оскаржуване висловлювання має стосуватися участі позивача в дискусії. Здібності, освіта, мотиви позивача можуть вплинути на рішення суспільства стосовно того, чи варто прислухатися до його думки [7, п. 26].

І третій вид публічної особи – особи, визнані такими не з власної волі, розглядається в справі «*Демерон проти Вешінгтон Мегезін*». У цьому рішенні публічною особою визнано авіадиспетчера, який став свідком аварії літака. Суд у своєму рішенні застосував критерії, котрі згадувались вище, та вирішив, що позивач, виконуючи свої службові обов'язки авіадиспетчера тоді, коли сталася аварія літака, набув спеціальної важливості у розв'язанні публічного питання, він без власного бажання був залученим у дискусію щодо причин аварії. Численні повідомлення в пресі про позивача зробили його добре відомою особою в межах вузької тематики аварії літака [8].

Цей вид публічної особи трапляється найрідше, оскільки доведення сприйняття особою спеціальної важливості у розв'язанні певної публічної дискусії є складною справою. На думку А. Ларсона, до таких осіб можна також віднести обвинувачених у вчиненні злочину, що набув резонансу в суспільстві [10].

Таким чином, відповідно до судової практики США, публічною вважається особа, що є широко відомою і має вплив на громадськість або ж цілеспрямовано чи не з власного бажання відіграє центральну роль у вирішенні публічної справи.

Слід зазначити, що деякі науковці відносять до публічних осіб і державних службовців [10]. Але дослідження практики Верховного суду США вказують на те, що ці поняття є різними і жодне з них не включає іншого.

В українському законодавстві саме поняття «публічна особа» відсутнє, і тому українські суди при винесенні рішень не віддають відповідної переваги цьому терміну, що призводить до плутанини, а отже, і неузгодженості судової практики. Натомість законодавець використовує такі

терміни: «посадова особа», «державний службовець», «державний діяч», «громадський діяч».

Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про державну службу», державним службовцем є особа, яка займає посаду в державних органах та їх апараті щодо практичного виконання завдань і функцій держави та одержує заробітну плату за рахунок державних коштів. Посадовою особою, згідно з ч. 2 ст. 2 Закону України «Про державну службу», є керівник та заступник керівника державного органу та його апарату, інші державні службовці, на яких законами або іншими нормативними актами покладено здійснення організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій [11]. Термін «державний діяч» використовується в Кримінальному кодексі України (далі – КК України). До кола осіб, які вважаються державними діячами, належать Президент України, Голова Верховної Ради України, народний депутат України, Прем'єр-міністр України, член Кабінету Міністрів України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини або його представник, Директор Національного антикорупційного бюро України, Голова Рахункової палати або інший член Рахункової палати, Голова або член Центральної виборчої комісії, Голова Національного банку України, член Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, Голова Антимонопольного комітету України, Голова Фонду державного майна України, Голова Державного комітету телебачення і радіомовлення України [12, ст. 344].

Поняття «громадський діяч» згадується в КК України, хоча його визначення в цьому нормативно-правовому акті видається некоректним. Так, стаття 346 КК України має назву «Погроза або насильство щодо державного чи громадського діяча». Безпосередньо в тексті норми, крім деяких осіб (чомусь не всіх), що належать до числа державних діячів і перелічених вище, зазначені судді Конституційного Суду, Верховного Суду, вищих спеціалізованих судів, Генеральний прокурор, керівники політичних партій. Очевидно, законодавець вважає діяльність цих осіб громадською, хоча не можна погодитися з його позицією, адже перші три категорії осіб здійснюють судові повноваження від імені держави, діяльність Генерального прокурора є правоохоронною, а діяльність керівників політичних партій – політичною. Тому застосування поняття «громадський діяч» видається проблематичним.

У судовій практиці застосовується також поняття «офіційна особа», проте його тлумачення не надається, але наводиться приклад – зареєстрований кандидат у депутати [13].

Поняття «публічна особа» вживається в постанові Пленуму Верховного Суду України (далі – ВС України) «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» і є відтворенням визначення публічної особи, вказаного в Резолюції про недоторканність приватного життя [14].

Посадових осіб та службових осіб згадано в рішенні Конституційного Суду України у справі про поширення відомостей. Конституційний Суд зазначив про це, посилаючись на рішення Європейського суду з прав людини в рішеннях у справах «Нікула проти Фінляндії», «Яновський проти Польщі» [15].

Питання: чи є поширення інформації про посадову особу втручанням у її приватне та сімейне життя – розглядалось у рішенні Конституційного Суду України від 10 січня 2012 р. Так, аналізуючи питання щодо поширення інформації про сімейне життя особи, яка обіймає посаду, пов'язану із здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування, КСУ враховує той факт, що така інформація стосується не лише самої особи, а й членів її сім'ї, тому поширення інформації про саму посадову особу, крім тих випадків, які є визначеними в законі, може призвести до порушення їхніх конституційних прав та зашкодити гідності, честі та діловій репутації особи. Тому КСУ у цьому рішенні дійшов висновку, що поширення конфіденційної інформації про посадову особу без її згоди, за винятком даних стосовно виконання її повноважень, є втручанням у приватне та сімейне життя цієї особи [16].

На основі міжнародної судової практики українські суди сприйняли вимогу розрізняти факти й оціночні судження, ширші межі критики політиків і державних службовців.

Наприклад, у рішенні в справі № 6-8152кс05 ВС України правильно наголосив на необхідності розрізняти факти й оціночні твердження, взявши до уваги суспільний інтерес до питань, порушених відповідачем, особливий статус преси [17]. Але в ухвалі в справі № 6-23463св07, де розглядалося питання про завдання шкоди честі, гідності і репутації звинуваченням позивача в тому, що він очолює кримінальне угруповання, ВС України не приділив належної уваги застосуванню вищих гарантій свободи вираження при здійсненні політичних дебатів, не взяв до уваги усний характер дебатів, що не дозволяло відповідачеві достатньо обдумати свої висловлювання, статус публічної особи позивача, який був кандидатом у депутати [18].

Недоліком у практиці судів України є те, що суди не визнають інших категорій публічних осіб, окрім політиків і службових осіб. Так, у справі № 6-16433св08 ВС України не вказав, що журналіст, який започаткував публічну дискусію про загрозу епідемії пташиного грипу, що стала причиною перевірок відповідними органами державної влади санітарних показників у місті, повинен проявляти більшу терпимість до висловлювань, які стосувалися його компетентності в цьому питанні [19].

В ухвалі в справі № 6-21475св08 ВС України також не взяв до уваги особливий статус позивача – голови міського суду, який для належного виконання своїх функцій повинен мати довіру суспільства і не має таких засобів доступу до преси, як політик, для відповіді на звинувачення на свою адресу [20].

Те саме стосується і категорії державних службовців. Суди сприйняли стандарт щодо ширших меж критики державних службовців, але вони не взяли до уваги те, що державні службовці для належного виконання своїх обов'язків повинні мати довіру суспільства. Наприклад, так сталося в справі № 6-15122св08, де позивач – начальник міського відділу Міністерства внутрішніх справ – був звинувачений у зловживанні владою, маніпулюванні кадрами, що перебували під його керівництвом [21].

Таким чином, поняття «публічна особа» в Україні поки що є визначеним лише на рівні Постанови Пленуму ВС України і активно

застосовується судами при вирішенні спорів про захист честі, гідності і ділової репутації. Натомість у деяких країнах світу поняття «публічна особа» чітко передбачене законодавством. Так, наприклад, Кримінальний кодекс Італії дає визначення поняття «публічна посадова особа» (ст. 357) [22].

Отже, поняття «публічна особа» з'явилося в судовій практиці США і вперше було вжито в рішенні в справах «*Кьортіс проти Баттса*» та «*Асошіейтід Прес проти Волкера*». Існує три типи публічних осіб: загальні публічні особи – це особи, які є публічними для всіх цілей і в усіх контекстах; відносно публічні особи – це особи, які перебувають у центрі певної публічної дискусії і стали такими, що визнаються публічними особами для певного кола питань; та особи, що стали публічними поза своєю волею – це особи, які стали публічними без власного бажання, у зв'язку з причетністю до тієї чи іншої резонансної події.

В українському законодавстві варто закріпити визначення поняття публічної особи, як це є в певних НПА інших країн світу. Українським судам слід враховувати міжнародну практику та брати до уваги при винесенні рішень ті критерії, які використовують міжнародні суди при визначенні типу осіб, які вважаються публічними, та поки що хоча б на рівні постанов Пленуму ВС України закріплювати рекомендації щодо визначення різних категорій осіб, котрі вважаються публічними.

Список літератури

1. Публічні люди: де закінчується «суспільний інтерес» і починається приватність? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kontrast.org.ua/news/1294.html>. – Назва з екрана.
2. *New York Times Co. v. Sullivan*, 376 U.S. 254 (1964) [Electronic resource]. – Mode of access: <http://supreme.justia.com/us/376/254/case.html>. – Title from the screen.
3. *Curtis pub. Co. v. Butts*, 388 U.S. 130 (1967) [Electronic resource]. – Mode of access: <http://supreme.justia.com/us/388/130/case.html>. – Title from the screen.
4. *Silkin v. Beaverbrook Newspapers Ltd* (1958) 1WLR 743, 746-747 [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.reference.com/browse/wiki/Silkin_v._Beaverbrook_Newspapers_Ltd. – Title from the screen.
5. Шевчук С. В. Свобода вираження поглядів: практика Європейського суду з прав людини у порівняльній перспективі / С. В. Шевчук. – К. : Реферат, 2005. – 192 с.
6. *Gertz v. Robert Welch, Inc.*, 418 U.S. 323 (1974) [Electronic resource]. – Mode of access: <http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=us&vol=418&invol=323>. – Title from the screen.
7. *Waldbaum v. Fairchild Publications, Inc*, 627 F.2d 1287 (1980) [Electronic resource]. – Mode of access: <http://cases.justia.com/us-court-of-appeals/F2/627/1287/429893/>. – Title from the screen.
8. *Dameron v. Washington Magazine, Inc.*, 250 U.S. App. D.C. 346, 54 USLW 2380, 12 Media L. Rep. 1508 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://bulk.resource.org/courts.gov/c/F2/779/779.F2d.736.84-5082.84-5056.html>. – Title from the screen.
9. *Time, Inc. v. Firestone*, 424 U.S. 448 (1976) [Electronic resource]. – Mode of access: <http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?navby=search&court=US&case=/us/424/448.html/> – Title from the screen.
10. Larson A. Defamation, Libel and Slander Law [Electronic resource] / Aaron Larson. – Mode of access: http://www.expertlaw.com/library/personal_injury/defamation.html#3. – Title from the screen.
11. Про державну службу : Закон України від 16.12.1993 № 3723-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 52. – Ст. 490.
12. Кримінальний кодекс України : від 05.04.2001 № 2341-III // Офіційний вісник України. – 2001. – № 21. – Ст. 920.
13. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1995 № 4.
14. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2009 № 1.

15. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Сердюка Валерія Анатолійовича про офіційне тлумачення положення частини першої статті 7 Цивільного кодексу Української РСР (справа про поширення відомостей) від 10.04.2003 № 8-рп/2003 // Урядовий кур'єр. – 2003. – № 83.
16. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частини першої, другої статті 32, частини другої, третьої статті 34 Конституції України від 10.01.2012 № 2-рп/2012 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 9.
17. Рішення ВС України від 4 липня 2007 р. у справі № 6-8152к05 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.court.gov.ua. – Назва з екрана.
18. Ухвала ВС України від 13 серпня 2008 р. у справі № 6-23463св07 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.court.gov.ua. – Назва з екрана.
19. Ухвала ВС України від 28 січня 2009 р. у справі № 6-16433св08 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.court.gov.ua. – Назва з екрана.
20. Ухвала ВС України від 17 грудня 2008 р. у справі № 6-21475св08 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.court.gov.ua. – Назва з екрана.
21. Ухвала ВС України від 26 листопада 2008 р. у справі № 6-15122св08 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.court.gov.ua. – Назва з екрана.
22. Dei delitti contro la Pubblica Amministrazione [Кримінальний кодекс Італії від 19 жовтня 1930 року] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.altalex.com/index.php?idnot=36763>. – Назва з екрана.

O. Nahnichuk

NATURE AND LEGAL CONCEPTS OF PUBLIC FIGURE

This article focuses on the issue of the legal nature of the public figure concept. For the first time the concept of “public figure” was developed in the court practice of the United States. According to the practice of the Supreme Court of the United States of America, “public figure” is a person who is well known and has the impact on the public, deliberately or beyond his or her own will occupies a central role in solving public affairs. However, a common definition of the term does not give us the opportunity to define those categories of persons who belong to the circle of public.

Based on the practice of the Supreme Court of the United States of America, there are appropriate types of persons who belong to the public. They are the following: “general public figure,” “relatively public figure,” and “persons recognized as public figures beyond their own will.”

In this regard, the practice of Ukrainian courts and Ukrainian legislation is also analyzed. Such term as “public figure” is missing in Ukrainian legislation. Therefore, Ukrainian courts do not provide the relevant benefits to this term in its decision that leads to confusion and thereafter to the inconsistency of judicial practice. Instead, a legislator uses terms such as “official,” “public official,” “state figure,” “public person.”

The definition of the public figure should be enshrined in Ukrainian legislation as it is defined in the regulatory legal acts of some other countries. Ukrainian courts should take into account international practice and use those criteria that are used in determining the types of persons who belong to the public by international courts.

Keywords: public figure, politician, state figure, judge, person who is a member of the public debate, a person who is suspected of a crime that attracts public attention, and persons with universal fame and influence, Supreme Court of the United States of America.

Матеріал надійшов 20.04.2016